

20η Διδακτική Ενότητα Ο κοσμοπολίτης άνθρωπος

Κείμενο αναφοράς 1: Επίκτητος, Διατριβαί, Β 10.1-4

Ετυμολογικά και ομόρριζα στη νέα ελληνική

• σκέψαι, σκόπει < σκοπέω-ω: σκοπός, σκοπιά, σκόπιμος, σκόπευση, σκοπευτής, άσκοπος, κατασκοπία, κατάσκοπος, πρόσκοπος, σκοποβολή, επισκοπή, επισκόπηση, δημοσκόπηση, ανασκόπηση, τηλεσκόπιο, μικροσκόπιο, βολιδοσκόπηση, οιωνοσκόπος, καιροσκόπος, κερδοσκόπος.

• εἶ, ἔστιν < εἰμί (ρ. ἔσ-, μι- κατάληξη με αφομοίωση > ἐμ-μί με απλοποίηση και αντέκταση > εἰμί): ανούσιος, απόν, απουσία, εξουσία, εξουσιαστικός, επουσιώδης, εσθλός, ετυμολογία, ετυμολογικός, έτυμον, ομοούσιος, ον, οντολογία, οντολογικός, όντως, ουσία, ουσιαστικός, ουσιώδης, (το) παρόν, παρουσία, παρουσιαστικό, περιουσία, περιουσιακός, περιούσιος, τώνντι.

• ἔχων, ἔξις, ἔχειν, εἶχον < ἔχω (θ. σεχ-, ἐχ-, σχ-, σχε-, σχη-): ανάδοχος, ανακωχή, αποχή, άσχετος, διαδοχικός, δικαιούχος, διπλωματούχος, ένοχος, έξη, έξις, εξοχή, εποχή, εσοχή, ευεξία, εχεμύθεια, ηνίοχος, κατεχόμενα, κατοχή, κατοχικός, καχεκτικός, καχεξία, κληρουχία, μειονεξία, μέτοχος, οχυρός, παροχή, πάροχος, περιέκτης, περιεκτικός, περιοχή, πλεονεξία, προνομιούχος, ραβδούχος, σκηπτούχος, συνοχή, συνταξιούχος, σχεδόν, σχέση, σχετικός, σχήμα, σχολείο, υπεροχή.

• κυριώτερον < κύριος < κῦρος: άκυρος, ακύρωση, έγκυρος, εγκυρότητα, επικύρωση, κυρία, κυριακάτικος, Κυριακή, κυριαρχία, κυρίαρχος, κυρίευση, κυριολεκτικός, κυριολεξία, κυριότητα, κύρος.

• προαιρέσεως < πρὸ + αἰρέω-ω (ρ. Faρ- + j > Faίρ-, > αίρ-, > αίρέ-ω, ρ. Feλ-, Faλ-): αίρεση, αιρετικός, αιρετός, αναιρετικός, αρχαιρεσίες, αυθαίρετος, αφάιρεση, αφηρημάδα, διαιρετός, διαιρέτης, εξαιρετικός, εξαίρετος, καθαίρεση, προαιρετικός, υπεξαίρεση.

• ὑποτεταγμένα, άνυπότακτον < ὑπὸ + τάττω / ἄ- (στερ.) + ὑπὸ + τάττω: ταγή, τάγμα, τάξη, τακτός, ταγός, αταξία, άτακτος, έκτακτος, ένταξη, πρόταξη, προτακτικός, προσταγή, πρόσταγμα, προστακτικός, συνταγή, σύνταγμα, σύνταξη, συντάκτης, συντακτικός, ασυνταξία, ασύντακτος, αρχισυντάκτης, ανάταξη, αποκατάσταση, διαταγή, διάταγμα, διάταξη, διατακτικός, κατάταξη, κατατακτήριος, μετάταξη, παράταξη, παρατακτικός, επιταγή, επίταξη, επιτακτικός, απόταξη, απότακτος, υποταγή, υποτακτικός, ανυπότακτος, ταξίδι, ταξιδιώτης, ταγματάρχης, συνταγματάρχης, ταξίαρχος, ταξιάρχης, ταξιθέτης, λιποτάκτης.

• άδούλευτον < άδούλευτος < ἄ- (στερ.) + δουλεύω < δοῦλος: δουλειά, δουλεία, δουλευτής, δουλευταράς, δούλεμα, παραδουλεύτρα, δεδουλευμένα, δουλικός, δουλικότητα, υποδούλωση, εθελόδουλος, δουλοπρεπής, δουλεμπόριο.

• κexōρισai < χωρίζομαι < επίρρ. χωρίς: χωρισμός, χωριστός, αχώριστος, χώρισμα, χωριστικός, χωριστής, καταχώριση, διαχώριση.

• λόγον, ἐπιλογιστικός, λογισμόν < λέγω < λεγ-, και Φερ - πχ: Φερ - και με μετάθεση Φρε- > Φε - Φρε - κα > Φε-Φρη-κα > εἶρηκα. π.χ: Φρε-θήσομαι με τροπή του -F- σε δασεία και έκταση του -ε- σε -η- > ῥηθήσομαι π.χ: ἐ - Φρέ -θην με αφομοίωση του -F- σε ρ > ἐρρέθην και με έκταση του -ε- σε -η- ἐρρήθην: λεκτικός, λῆξι, λεξικό, λῆσχη, λήμμα, λογάς, λογικός, λόγος, λογύδριο, ορθοεπής, ῥήμα, ῥήση, ῥήτορας, ρητός, ῥήτρα, φιλόλογος, γεωλόγος, ἔπος, επικός, ἐπύλλιο, καλλιέπεια, αμετροεπής, αμετροέπεια.

• **προβάτων** < **πρὸ** + **βατόν** < **βαίνω**: βάση, βήμα, βατός, άβατος, διάβαση, διάβημα, διαβάτης, αδιάβατος, κατάβαση, ανάβαση, αναβάτης, υπέρβαση, υπερβατός, υπερβατικός, απόβαση, αποβατικός, έκβαση, πρόσβαση, μετάβαση, μεταβατικός, παράβαση, παραβάτης, απαράβατος, βάθρο, βαθμός, βαθμίδα, αναβάθμιση, υποβάθμιση, βάδην, βάδισμα, βωμός.

• **πολίτης, πολίτου < πόλις:** πολιτεία, πολιτειακός, πολιτευτής, πολιτιάντης, πολιτικολογία, πολιτικοποίηση, πολιτικός, πολιτισμικός, πολιτισμός, συμπολίτης, αντιπολίτευση, απολίτιστος, διαπολιτισμικός, κοινοπολιτεία, κωμόπολη, μεταπολίτευση, πολιούχος.

• **κόσμου < κόσμος (= στολίδι, τάξη, ευπρέπεια):** απόκοσμος, διακόσμηση, διάκοσμος, κόσμημα, κοσμηματοπώλης, κοσμητής, κοσμητικός, κοσμητολογία, κοσμήτορας, κοσμητός, κοσμήτωρ, κοσμικός, κοσμικότητα, κόσμιος, κοσμιότητα, κοσμίως, κοσμογονία, κοσμογυρισμένος, κοσμοκαλόγερος, κοσμοκράτορας, κοσμολογικός, κοσμοναύτης, κοσμοπλημύρα, κοσμοπολίτης, κοσμοπολίτικος, κοσμοσυρροή, κοσμώ, μικρόκοσμος, υπόκοσμος.

- **μέρος:** μερίδα, μερίδιο, μερικός, μέρισμα, απόμερος, παράμερος, ανωμερίτης, κατωμερίτης, επιμερισμός, καταμερισμός, μοίρα, μοιραίος, άμοιρος, κακόμοιρος, μοίραρχος, μοιρολόι, μοιρολάτρη, μοιρασιά, μοίρασμα, μοριακός, μοριοδότηση, συμμορία.

• ὑπηρετικῶν < ὑπηρετικός < ὑπηρετιῶ < ὑπηρετής < ὑπὸ + ἐρέτης (= κωπηλάτης): υπηρετία, υπηρεσία, υπηρεσιακός, υπηρετικός, εξυπηρετήση, εξυπηρετικός.

- **προηγούμενον < προηγῶμαι < πρὸ + ἡγέομαι-οὔμαι:** ηγεμόνας, ηγεσία, ηγέτης, ηγετικός, ηγήτορας, ηγούμενος, Αγησίλαος, αφήγηση, αφηγητής, εισήγηση, εισηγητής, διήγηση, διήγημα, περιήγηση, καθηγητής.

• παρακολουθητικός, παρηκολούθουν < παρὰ + ἀκολουθέω-ω < ἄ- (αθροιστ.) + κέλευθος (= δρόμος): ακολουθίμα, ακολουθήση, ακολουθία, ακόλουθος, ανακόλουθος, εξακολουθητικός, επακολούθημα, παρακολούθηση.

• **διοικήσει < διοικήσεις < διὰ + οἰκέω-ω < οἶκος:** οἴκημα, οἴκηση, οικισμός, ιδιοκατοίκηση, συγκατοίκηση, μετοίκηση, κατοικία, μονοκατοικία, πολυκατοικία, συνοικία, αποικία, παροικία, ἐνοικος, περίοικος, κάτοικος, συγκατοίκος, μέτοικος, οικιστικός, αποικισμός, οικοδεσπότης, οικογένεια, οἰκότροφος, οἰκόπεδο, οἰκοσκευή, οικονομία, οἰκόσιτος, οἰκουμένα, οἰκολογία, οἰκοδόμος, συνοικέσιο.

• **ἐπαγγελία** < ἄγγελος: ἄγγελος, ἐξάγγελος, ἀγγελία, ἀγγελιαφόρος / ἀγγελιοφόρος, ἀγγελιῆριο, ἄγγελμα, διάγγελμα, παρᾶγγελία, παράγγελμα, ἐπαγγελία, ἐπάγγελμα, ἐπαγγελματίας, Εὐαγγέλιον, Εὐαγγελιστής, Εὐαγγελισμός.

• **συμφέρον < σὺν + φέρω (θ. φερ-, φορ, φαρ-, φωρ-, φρ-, οἰ-, ἐνεκ-, ἐνοκ-, ἐνκ-):** φερνή, φόρος, φορά, φόρα, φορέας, φορείο, φέρσιμο, φέρετρο, φαρέτρα, φόρεμα, φορητός, φορεσιά, αναφορά, αναφορικός, διαφορά, διαφορετικός, εισφορά, προσφορά, παραφορά, συμπεριφορά, ισοφάριση, ανωφέρεια, ανωφερής, ανηφόρα, φερέγγυος, φερέφωνο, φερώνυμος, καρποφόρος, τροπαιοφόρος, αυτόφωρος, κατάφωρος.

• **βουλευέσθαι < βουλεύω < βουλή:** αβουλησία, αβούλητος, άβουλος, βουλή, βούλημα, βούληση, βουλευσιαρχία, συμβουλή, σύμβουλος, κοινοβούλιο, κακόβουλος, πρωτοβουλία, υστερόβουλος.

• **ἀπόλυτον < ἀπόλυτος < ἀπὸ + λύω:** απόλυση, απολυτήριο, απολυτότητα, απολυτίκιο, λύση, λύτης, διάλυση, διαλύτης, διαλυτικός, ανάλυση, αναλυτής, αναλυτικός, λυσιτελής, λυσιτέλεια.

• **φυσικῇ < φυσικός < φύω:** φυτό, φύλο, φυλή, φύλλο, ευφυής, ευφυΐα, φυτεύω, φυσιολάτρης, φυσιοδίφης, φυσιογνωμία, έμφυτος, υπερφυσικός, σύμφυτος.

• **ὥρμησαν < ὀρμάω-ῶ < ὀρμή:** ὀρμηση, ὀρμητήριο, ὀρμητικός, παρόρμηση, εξόρμηση, εφόρμηση.

• **ὠρέχθησαν < ὀρέγομαι < ὀρέγω (ὀ + ρίζα -ρεγ- + -ω):** ὀρεξη, ὀρεκτικό, ανόρεκτος, ανορεκτικός.